

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 43 Volume: 9 Issue: 43

Nisan 2016 April 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

NEO-LİBERALİZMİN KADINLARLA DANSINA İLİŞKİN FEMİNİST BİR OKUMA A FEMINIST STUDY RELATED TO NEO-LIBERALISMS' DANCE WITH WOMEN

Derya ŞAŞMAN KAYLI*

Öz

Bu çalışmada, neoliberalizmin temel paradigmaları, feminist teoriden hareketle, yeniden okunacaktır. İnsanlığın refahını artırmak için, uluslar arası düzeyde özel mülkiyet hakkının, bireysel özgürlüğün, ticaret ve piyasa serbestliğinin öncelendiği, özünde ekonomi politik kuramı olan neo-liberal söylemin, ataerkil ideolojiye eklenme süreci tartışılarak, neo-liberalizmin istihdam politikalarının cinsiyetlerle kurduğu ilişki toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Neoliberalizm, Kadın Emeği, Beden, Feminizm, Toplumsal Cinsiyet.

Abstract

In this study, the basic paradigms of neo-liberalism will be read with reference to feminist theory. In this context, in order to increase the welfare of humanity; the junction process of the neo-liberal discourse which has the political economy theory in itself and prioritized with the right of private property, individual freedom, market and trade openness index at an international level with paternalistic ideology will be evaluated. The question of "How the Neo-liberalisms' politics of employment is related to gender" will be brought forward in the perspective of gender mainstreaming.

Keywords: Neo-liberalism, Women Labour, Body, Feminism, Gender Mainstreaming.

GİRİŞ

1980'lerden itibaren neo-liberal söylem, küreselleşme, piyasalaşma, ekonomik kalkınma, sosyal devlet harcamalarının kısılması, esnek üretim gibi argümanlarla, toplumsal yaşamın hemen hemen tüm pratiklerine entegre olmuştur. Neo-liberalizm, liberalizmden farklı olarak, bireye ait öznel ihtiyaçların, isteklerin, bedenin, sağlığın, güzelliğin aynı piyasa gibi düzenlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Bauman 1999, Gamble 2006, Robertson 1999). Neo-liberal söylemin ısrarla altını çizdiği nokta, bireylerin kendi yaşamlarını seçme özgürlüğüne sahip olduğu, özgürlüğün getirisinin de bedelinin de bireyin seçimlerinden kaynaklandığıdır. Böylece neo-liberal söylem, temel paradigmaları çerçevesinde, sürekli gelişen teknolojilerle toplumsal yaşamı düzenleyip denetlemek, dönüştürmek ve yeniden üretmek için tüketim politikalarını ön plana çıkarmakta bireysel değeri ve değersizliği üretim üzerinden değil tüketim üzerinden kurmaktadır.

II. Dünya Savaşı'ndan 1970'li yıllara kadar sağlık, eğitim, istihdam, barınma, kentsel altyapı ve sosyal güvenlik gibi hizmetler, sosyal devletin temel hizmetleri arasındayken yaşanan ekonomik krizlerle bu uygulamalar, eleştirilmeye başlanmıştır (Acker 2004). Sosyal adalet çerçevesinde dezavantajlı, korunmaya ve desteklenmeye ihtiyaç duyan kişi ve gruplara sosyal devlet tarafından sağlanan ucuz ya da bedelsiz hizmetler, sunulan kesimi bedavacılığa ve tembelliğe alıştırdığına yönelik eleştirel söylemler dolaşıma girmiştir (Harvey 2004, Scoot 2013, Oksala 2013). Sosyal devlet, sosyal refah, sosyal güvenlik, sosyal hizmet uygulamalarından uzaklaşmış, sosyal harcamalar kısılmış, emek yoğun iş gücünden teknoloji yoğun döneme geçiş başlamıştır. Bu süreçte, Özellikle 80'lerden sonra, neoliberal küresel söylem hemen hemen tüm dünyada uygulanmaya başlanmış ve sosyal devletin alanları piyasanın ilkeleri doğrultusunda düzenlenmiştir (Mütevellioglu ve Sayım 2009, Rottenberg 2013). Bu çerçevede, talep temelli Keynesyen politikalar yerini, arz yanlı, piyasa merkezli söylemlerle inşa edilen neoliberal politikalara bırakmıştır (Koray 1995, Savran 2008, Yeldan 2008). Böylece kamu hizmetlerinin sunumunda yeni bir döneme girilerek, devletin geniş kitlelere verdiği, ekonomik, sosyal ve kültürel hizmetler sınırlandırılmıştır (Brown 2005). Bu süreçten sonra, sermaye sahipliğinin tekelinde, onların talepleri çerçevesinde, piyasalaştırılan toplumsal yaşam, metalaştırılan ihtiyaçlar, kazanç ve kâr merkezinde tanımlanmış, sosyal devlet küçültülerek, ücretsiz kamu hizmetleri özel sektöre devredilmeye başlanmıştır (Polanyi 2003, Bauman 1999, Chomsky 2001). Devlet, ekonomik ve toplumsal yaşama müdahale eden bir aktör olarak değil, sadece kapitalist üretim ilişkilerinin

* Yrd. Doç. Dr. Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Yüksek Okulu Sosyal Hizmet Bölümü

düzen içinde sürdürülmesinin gözetimiyle görevlendirilmiş ve devlet artık koruyan, temel ihtiyaçlara yönelik hizmet üreten, rolünden uzaklaştırılmıştır.

Piyasa ekonomisi merkezinde kullanılan söylemin; rekabet, verimlilik, toplam kalite, esneklik gibi işletme değerleri toplumsal yaşamın tüm alanlarda etkin olmaya başlamıştır. Özellikle de sermayenin ihtiyaçlarının ve taleplerinin neoliberal politikalarla dünya ekonomisine hâkim kılınması, küresel sermayeyi ön plana çıkarmış, piyasanın özgürlüğü, devletin temel ilkeleri arasında yer almış ve devletin kendisini piyasalaştırmıştır (Yeldan 2008, Bergero 2001). Devlet, uygulama ve düzenlemelerinde kamu yararından önce, küresel sermayenin düzenlemelerini öncelikli kılan politikalar uygulamaya başlamış, devletin kamu yükümlülükleri gerileyerek, sosyal siyasal ve ekonomik haklar kırılma sürecine girmiştir (Savran 2008, Cornwall, Gideon ve Wilson 2008). Sermayenin küreselleşmesiyle ekonomik büyüme, sanayi sektöründen hizmet sektörüne kaymış, sanayi sektörünün küçülmesi, istihdam kapasitesini daraltmış, aratan işsizliği hizmet sektörü karşılayamamıştır. Dolayısıyla yüksek ücretli ayrıcalıklı azınlığı oluşturan uzmanlarla düşük ücretli iş güvencisinden faydalanamayan vasıfsız işgücünde oluşan ikili istihdam yapısı arasındaki mesafe giderek uzaklaşmıştır (Harvey, 2004; Held, Mcgrew ve ark, 2008).

Kuşkusuz toplumdaki hiçbir sınıfa benzemeyen, farklı ezilme ve tahakküm biçimlerini deneyimlemek durumunda kalan kadınlar için neo-liberal söylemin yukarıda tartışılan kurgusu hiç de adil olmamıştır. Bu bağlamda bu kurguyu ayrıntılarıyla ele almak için öncelikle Feminist tarihçi Joan Scott'un 1986 yılında yaptığı tespiti gönderme yapmak gerekmektedir. Scott (2013), kadın tarihinin sadece bir eksiklikler tarihinin tamamlanması olamayacağını altını çizmiş ve var olan tarihe kadınları eklemeyi değil, toplumsal cinsiyeti analitik bir kategori olarak kullanıp toplumsal yaşamdaki cinsiyetli kavramlara müdahale etme çağrısını dillendirmiştir. Bu çağrı, feminist tarih yazımına dair feminist metodolojiyi kullanan sosyal bilimlerde önemli bir alana karşılık gelmiş ve feminist metodolojide önemli tartışmaları beraberinde getirmiştir. Scott'un çağrısından hareketle bu makalede neo-liberal söylemin, kadın kurgusunun değerlendirilmesi için, toplumsal cinsiyet perspektifinden, neo-liberalizmin ataerkillik ideolojisiyle kurduğu ilişki, istihdam politikaları etrafında tartışmaya açılmıştır.

Ataerkillik İdeolojisi Eklemlenen Neoliberal Politikalar

Neoliberalizmin öznesi, ekonomi temelinde tanımlanan ve çevresinde değişen koşullara göre kendini ayarlayabilen/dönüştüren *homo economicus*'tur Neoliberal politikaların *homo economicus*tan, beklediği elindeki kaynakları en iyi şekilde kullanması, refah düzeyini en üst seviyeye çıkarması ve her daim kişisel çıkarlarını gözetmesidir. Neoliberal özne çalıştığı şirketle kendini bütünleştirir, kârı maksimize etmek için, risk alır, rekabet halindedir ve ortaya çıkabilecek tüm başarısızlıkları üstlenir ve bu öznenin haz ve üretim üzerinden kendini tanımlaması beklenir (May, 2012: 99; Wilson, 2011). Bu tanımlamada neoliberal öznenin kadından ziyade erkeği işaret ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Neoliberal öznenin kadını niçin tanımladığı sorusunun cevabını, neoliberalizmin ataerkillikle kurduğu ilişkide aramak mümkündür.

Feminist teoride, erkekle kadın arasındaki iktidar ilişkilerini görünür kılmak, bunun yanında erkek egemen toplumu tanımlamak için kullanılan ataerkinin kökeni, kapitalizm öncesine dayanmaktadır. Ataerki, feminist teoride kadının cinselliğinin ve emeğinin tahakküm altına alınıp denetlediği, eşit olmayan cinsiyet ilişkilerinin kurumlaştığı toplumsal örgütlenme biçiminin kavramsallaştırılması olarak kullanılmaktadır (Jackson 2006). Aynı zamanda aile üzerinden mülkiyetin aktarılması ya da paylaşılmasıyla her türlü üstünlüğün erkeklere verildiği bir toplumsal örgütlenme şeklidir. Bhasin ve Khan (2003), ataerkinin bir sistem olduğunu ileri sürerek "erkeklerin ailenin tüm bireylerini, mülkleri ve iktisadi kaynakları denetim altında tutma ve önemli kararlar verme yetkisine sahip olduğu toplumsal sistem olduğunun altını çizmişlerdir. Bu toplumsal sistem erkeğin kadından üstün olduğu inancından hareketle, kadınların erkekler tarafından denetlenmesini mümkün ve zorunlu kıldığı gibi, kadınları erkeğin mülkünün bir parçası" saymaktadır. Dolayısıyla Feminist literatürde ataerki kavramı, erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarını sorgulamak için kullanılmaktadır (Çakır 2007, Jaggar 1988). Patriarki teorileri de özellikle erkeklerin toplumsal, ideolojik, cinsel politik ve ekonomik egemenliğinin ortaya çıkışını ve sürdürülüşünü açık ya da örtük olarak açıklamaya yönelik teorilerdir. Ataerki, temelde erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğine gönderme yaparken, diğer yandan da iktidarın kullanımını ve denetimini elinde tutan ve erkeklerin hiyerarşik özelliklerine ve bu iktidarı meşrulaştıran ideolojilere de gönderme yapmaktadır. Elisabeth Badinter'e (1992: 86) göre ataerkillik "yalnızca erkek akrabalığına ve babanın gücüne dayalı bir aile biçimini anlatmaz. Söz konusu terim aynı zamanda kaynağını babanın iktidarından alan her tür toplumsal yapıyı anlatmak içinde kullanılır. ... En mutlak biçiminde ataerki toplumun ayırıcı özelliği kadın cinselliğinin çok sıkı denetlenmesidir" Dolayısıyla ataerki kavramının bu şekilde kullanımı, kadın ve erkek arasında kurulan iktidar ilişkilerinin kamusal yaşamın yanı sıra ailede, cinsel ilişkilerde de sürdürüldüğüne dikkat çekmiştir. Ayrıca Ramazanoğlu'na (1998:58) göre; kadınlar üzerindeki erkek iktidarının tanımlanmasında bu kavram kullanılmaktadır ama aynı zamanda "erkeklerin kadınlar üstündeki iktidarını adlandıran bir kavram değildir aynı zamanda erkeklerin bu iktidarı neden elde ettiklerini ve onu nasıl sürdürdüklerini açıklama

gereğini beraberinde" getirmektedir. Erkek egemenliğini ve erkek egemen sistemin, iktidar ilişkilerini tanımlayan kavramı bu şekliyle, radikal feministler, feminist teoriye kazandırmıştır. Kavram daha sonra Marxist ve sosyalist feministler tarafından, kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde ele alınmıştır (Hartman 2006). Dolayısıyla ataerkilğin maddi temellerinden olan, erkeklerin kadınların iş gücü üzerindeki denetimi ile evlilik, çocuk bakımı, ev işiyle, kadınların erkeklere ekonomik bağımlılığı arasında ilişki kurularak, bu ilişkinin kurumlar aracılığıyla nasıl meşrulaştırıldığı sorgulanmıştır. Böylece erkeklerin kadınlara egemen olma durumunun yaygınlığına dikkat çekilerek bu durumda değişik kültürlerin, ekonomilerin ortak deneyimlerine dikkat çekilmiştir.

Ataerkil toplumlarda eril ideolojiyle biçimlendirilmiş cinsiyete dayalı işbölümü, iktidar ve hiyerarşi temelinde kadınların ve erkeklerin yaptığı işleri farklılaştırmaktadır. Kadın, ev içi alanın, çocuk, hasta yaşlı bakımı gibi hizmet ağırlıklı işlerine uygun görülürken erkek kamusal olanla birleştirilerek ev içi alanın hizmet ağırlıklı işlerinden muaf tutulmaktadır. Cinsiyet farklılığına dayalı biçimlendirilen bu iş bölümü, toplumsal faydadan yararlanma durumunda kadınları dezavantajlı hale getirerek eğitim, sağlık, çalışma ve siyaset gibi alanlarda eşitsizliklere neden olmaktadır. Bu noktadan toplumsal cinsiyet rolleri bir toplumun kültürüyle, ahlak sistemleriyle, dini yapılanmasıyla, gelenek ve görenekleriyle, cinsiyet rejimiyle, demokratik sistemlerin işleyişiyle biçimlendirilmekte ve hangi cinsiyetin hangi kaynaklara ve ayrıcalıklara sahip olacağını belirlemektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, kimliklerin inşa sürecini etkileyerek, bir cinsiyeti diğerinden daha dezavantajlı hale getirirken, temel hakların kullanılmasında ve toplumsal olanaklardan yararlanma durumunda eşitsizliğe yol açmaktadır. Ataerkil düzenden kaynağını alan bu eşitsizliklerin, neoliberal politikalarla daha da güçlendiğini söylemek gerekmektedir (Fraser 2013).

Çünkü neo-liberal piyasa politikaların iş gücü piyasaları, kadını erkek arasında bir seçim yaparak tercih durumunu neredeyse değişmez bir kurguyla erkeğe yana kullanmaktadır (Larner 2000). Kadınlar ev içi hizmet ağırlıklı işlerden birinci derecede sorumlu turulduğu için, profesyonel mesleklerde uzmanlaşmakta, yarı zamanlı ya da daha düşük nitelikli işlerde çalışmak durumunda kalmaktadırlar (Savran, 2009; Acuner, 2008; Bhasin, 2003). Dolayısıyla ev içi alandaki kadınların maruz kaldığı iktidar ve tahakküm ilişkileri kadınları iş gücü piyasalarında güçsüzmektedir. Böylece hizmet işleri kadın tarafından ücretsiz olarak aile içinde gerçekleştirilirken, aynı zamanda çocuk, hasta yaşlı bakımını, ev içi alanın hizmet yükünü sırtlanmak durumunda kalan kadın, profesyonel iş piyasalarında, söz konusu işlerden muaf tutulan erkekle aynı şartlarda yer almakta ve erkeğin gösterdiği başarıyı göstermekte güçlük çekmektedir. Neo-liberal söylem tarafından işlevsel bir şekilde kullanılan ataerkil ideolojinin yapılandırdığı toplumsal cinsiyet rolleri, alenin diğer üyelerine özellikle kız çocuklarına transfer edilmekte bu durum kadınların kamusal yaşamda güçsüzlüğünü pekiştirmektedir .

Neo-liberal politikalarla, üretim/çalışma biçimlerinin esnekleştirilmesi, yeni istihdam alanları ortaya çıkarmış, güvenceli, uzmanlaşmaya dönük kadrolu işler yerini, niteliksiz iş gücü istihdamını ön plana çıkaran güvencesiz işlere bırakmıştır (Hall 2011). Gereksinim duyulan uygun ucuz iş gücünü karşılamak için kadınlar unutulmamış, ataerkil ideolojinin aile ve kadın kurgusu göreve çağrılmıştır. Çünkü ataerkil ideolojide kadının çalışmasına, aile içindeki anne, eş ve hizmet odaklı işleri de yapması kaydıyla engel konulmamaktadır. Kadınların ev bütçesine katkıda bulunmak için yaptığı parça başı işler, ev içi alanın hizmet ağırlıklı işlerini kesintiye uğratmadığı, kamusal alandan ziyade özel alanda gerçekleştirildiği için ataerkil ideolojinin kadın kurgusunu desteklemektedir. Kadınların ev içinde harcadıkları hizmet odaklı işler görünmezleştirilip, harcanan emek de değersizleştirilirken, yapılan parça başı üretim ise aile bütçesine yardım olarak tanımlanmaktadır. Böylece neo-liberal politikalar ataerkinin biçimlendirdiği toplumsal cinsiyet rollerini işlevsel bir şekilde kullanarak kadınlar üzerinden düşük, güvencesiz çalışma koşulları genelleştirmektedir.

Gıda, konut, istihdam, eğitim, sağlık hizmetleri ve sosyal güvenlik hizmetlerine erişim haklarından uzaklaşan neoliberal söylemde kadınlar, yoksulluğun şiddetini erkeklerden daha yoğun yaşamaktadırlar. Yoksulluğun neoliberal politikalarla temel bir sorun haline geldiğini ve küreselleştiğini söylemek mümkündür. Ancak kadınların yoksulluğu diğer dezavantajlı gruplardan daha şiddetli ve derin yaşadığını vurgulamak gerekmektedir. Dünyada yoksul 1,5 milyardan fazla insanın %70'ini kadınlardan oluşturmaktadır (Ecevit, 2003). Kadınları bu durumunu tanımlamak için, yoksulluğun kadınlaşması kavramı ilk olarak Pearce tarafından 1978 yılında kullanılmaya başlanmıştır¹ (Pearce 1978). Kavram kadınların devam eden yoksulluğunu tanımlamak ve kadınların erkeklerden daha farklı biçimlerde yoksulluğu yaşadığını ortaya koymak için 1995'e kadar çalışmalarda yer almış, 1995 yılında 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem

¹ "yoksulluğun kadınlaşması" kavramı, söz konusu yıllarda Amerika'da yoksulların 2/3'ünün kadınlardan oluşması giderek kadınların istihdama katılmasına karşın, 1950-70 yılları arasında ekonomik şartlarının daha da ağırlaşmasını ve kötüleşmesini görünür ve tartışılır kılmak için kullanılmıştır.

Planı'nda "Yoksulluğun Kadınlaşması" kavramı kullanılmıştır. Kavram, yoksulluğu sadece gelir ve kaynakların yetersizliğiyle ilişkisi çerçevesinde değil, yoksulluktan kaynaklanan, toplumsal dışlanma, mahrumiyet güçsüzlük gibi dezavantajlı durumlara da dikkat çekmektedir (Peterson 1987). Belki de en önemli nokta, kadınların içinde yaşamak zorunda kaldığı koşulların yoksulluğu bir sonraki kuşağa aktarmasıdır².

Yoksullukla cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen Sapançalı (2005), Hollanda hariç erkeklerde %14 olan yoksulluk riskinin, kadınlarda %17 olduğunu, kadının ebeveyn olduğu ailelerde yoksulluk riskinin %35 gibi yüksek bir orana karşılık geldiğini özellikle İngiltere ve Hollanda'da çocuklu ebeveynlerin sadece kadın olduğu ailelerin yarısının yoksul olduğunun altını çizer. Dünya Bankasının (World Bank, 2010) verilerine göre; kadınların işgücüne katılımını %62'lik bir oranla Norveç, %60 ile Danimarka ve %59'luk bir oranla da İsveç izlemektedir. Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranının ise %28'de kaldığı göze çarpmaktadır. Türkiye, kadınların işgücüne katılım oranı Yemen, Mısır, İran, Irak, Pakistan ve Lübnan gibi ülkelerin arkasında 16. sıraya yerleşmiş durumdadır (Kılıç ve Öztürk 2014). Avrupa Birliği ülkelerinde, Amerika'da, işsizlik sigortası, çocuk sayısı, yaş grubu ve demografik faktörler işgücüne katılımı belirleyen faktörler olarak tespit edilmiştir (Balleer, Gomez ve Turunen 2009, Croda, Kyriazidou ve Polycarpou 2011, Herbst ve Burt 2008). Gelişmekte olan ülkelerde ise; yaş, eğitim, medeni durum, çocuk sayısının yanı sıra toplumsal cinsiyet rolleri, iş gücüne katılımı belirlemektedir (Jütting ve Morrison 2009, Contreras ve Gonzalo 2010).

İstatistiklerin ve yapılan çalışmaların da gösterdiği gibi kadın yoksulluğunun şiddeti o toplumun gelişmişlik durumuyla ve cinsiyet rejimiyle iç içedir (Fidan 2016). Türkiye'de işten çıkarılmaları ilk kadınlar maruz kalmaktadır. Bu durum, kadınların ve çocukların geçimlerini, kocaların, babaların gelirine bağlayan ataerkil üretim ilişkilerinin yerleşikliğini göstermekte ve kadınların kolaylıkla istihdam piyasalarından uzaklaştırılabileceği söylemektedir. Korunmasız istihdam grubundaki çalışanlar kendilerini iktisadi durgunluk dönemlerinde koruyacak sosyal güvenlik ve güvence ağlarından yoksun olduklarından ve genellikle bu tür dönemlerin olumsuz etkilerini bertaraf edecek yeterli tasarrufları yapabilecek gelire sahip olmadıklarından, bu istikrarsız çalışma biçimi ile yoksulluk arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır (Antonopoulos & Memiş, 2009:103). Kadın istihdamına ilişkin yapılan çalışmalar, Türkiye'de birçok işkolunda kadınların erkeklerden %20-30 oranında daha az ücret aldıklarını, kadınların aldığı ücret, erkeklerin tarım alanında %8.1'ine, imalatta %33.8'ine ve hizmetlerde %69.2'sine karşılık gelmektedir (Toksöz 2012, Özer ve Biçerli 2003- 2004). Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranları üzerinde medeni durumun, çocuk sayısının, eğitim durumunun, demografik faktörlerin ve toplumsal cinsiyet rollerinin etkili olduğu vurgulanmaktadır (Dayıoğlu & Kasnaoğlu, 1997; Dayıoğlu, 2000; Berber & Eser, 2008). Bu çerçevede neo-liberal politikalarla derileşen yoksullukla mücadele etmek için sosyal devletin güçlenmesi ve istihdamın desteklenmesi çok önemlidir (Kapar 2005, Şenses, 2006).

Neoliberal Politikaların Cinsiyeti

Toplumsal cinsiyet kavramı, bir analiz kategorisi olarak, toplumdaki erkekler ve kadınlar arasındaki farkı gösteren, eşitlikleri/eşitsizlikleri deşifre eden, bir bakış açısı sunmaktadır. Kadınlık ve erkeklik durumlarının belirleyicisi olan toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyetlerin kimlikleri ve aidiyetlerini inşa ederek kadınların ve erkeklerin nasıl davranıp nasıl hissedeceğini belirlemektedir. Bu çerçevede kadınların ve erkeklerin görev alanları belirlenerek, kadınlar ev içi alanda erkekler kamusal alanda konumlandırılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet, kadınlarla erkekler arasındaki farklılıkların toplumsal düzlemde kurulmuş yönlerine dikkat çekmektedir". Toplumsal yaşamda bireyler, içine doğdukları toplumun, kültürel kodlarını, geleneklerini, göreneklerini, dinsel gereklilikleri, ahlaki olarak yanlışlarını ve doğrularını doğar doğmaz deneyimlemeye başlamaktadırlar. Dolayısıyla cinsiyete özgü roller o toplumun cinsiyet rejiminin beklentileri doğrultusunda şekillenmektedir. Bu çerçeve toplum, devlet ve kurumları, aile, daha doğar doğmaz kız ve erkek bebeklere, nasıl davranacaklarına dair beklentileri kodlamaya başlamaktadırlar. Bu çerçevede Scott'a göre; (2007) Toplumsal cinsiyet, cinsler arasındaki kavranabilen farklılıklara dayalı toplumsal ilişkilerin kurucu ögesidir ve toplumsal cinsiyet iktidar ilişkilerini belirgin kılmanın asli yoludur. Başka bir deyişle toplumsal cinsiyet, kadınlık erkeklik tanımlamalarının oluşmasında hangi cinsin belirleyici, aktif, avantajlı, iktidar sahibi olduğunu göstermektedir.

---

² Yoksulluğun artmasıyla ilişkili olarak, kadınların daha fazla yoksullaşması, yoksulluğun kadınlar tarafından nasıl yaşandığı, toplumsal cinsiyet dengesi ve yoksulluğun yeniden kavramsallaştırılması olarak ele alınmış (Farrell ve Caitlin 2003), kavramın yaygınlaştırılması ve uluslararası platformlara taşınmasında, feminist hareketin, kadınların ev-içi yaşamla ilgili yoksunluklarını ve onların ev içinde ücretsiz yaptıkları işleri görünür hale getirme çabalarının rolü büyük olmuştur.

Diğer bir deyişle toplumsal cinsiyet; biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal ve kültürel olarak belirlenen ve dolayısıyla içeriği toplumdan topluma olduğu kadar tarihsel olarak da değişebilen *cinsiyet konumu* ya da *cins kimliği dir*" (Berktaş, 2000:16). Berktaş'ın da vurguladığı olmayan güç ilişkileri cinsiyete dayalı işbölümüyle sürdürülmektedir. Bu iş bölümüyle iki cinsiyet birbirinden farklı alanlarda, farklı işleri deneyimlemektedirler. Erkekler güç ve iktidar ilişkilerinin sürdürüldüğü kamusal alana yönlendirilirken, kadınlar doğalarına gönderme yapılarak özel alana hizmet ve bakım ağırlıklı işlere yönlendirilmektedirler (Kayı 2009). Böylece paranın ve erkin kullanımı erkeğin tekelinde olduğu için, erkekler kamusal yaşamdaki rekabetçi profesyonel mesleklerini gerçekleştirmek için her türlü eğitim olanaklarından ve iş tecrübelerinden faydalanabilmektedir. Buna karşın kadınlar, özel alanda insan hakları da dâhil çoğu hakkını kullanamamakla birlikte, toplumdaki fırsatları erkeklerle eşit paylaşamamaktadırlar. Bu durum toplumda gündelik yaşamın hemen hemen her alanında cinsiyet ayrımcılığına neden olmaktadır³.

Toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkili olarak, toplumsal cinsiyet eşitsizliği arttıkça yoksulluğun da arttığı, ev içi alandaki hane gelirinin dağılımında, kredi olanaklarına ulaşmada, mülkiyet üzerindeki söz sahipliğinde kadınların dezavantajlı olduğunu söylemek gerekmektedir (Ecevit, 2003). Hem cinsiyet rollerinin en temel beklentileri ev içi alan bakım ve hizmet ve yeniden üretim olarak kurgulanan kadınlar, yüklenen bu sorumluluklar karşısında, işgücü piyasalarının da cinsiyetçi kurguyla inşa edilmesiyle de ilişkili olarak, iş piyasasında yer almakta zorlanmaktadır. Bu durum onları yoksulluğa karşı korunmasız bırakmakta ve yoksulluk kadınlar arasında kronikleşmektedir (Pearce 1978, Farrell ve Caitlin 2003). Neo-liberal politikalarla küçülen sosyal devlet ve sosyal hizmet kadınların artan sorunlarına cevap verememekte, kadınlar destek alabileceği aile ve buldukları küçük grup dışına çıkamamaktadır. Ortaya çıkan bu durum ataerki aile modelini güçlendirerek kadını aile içinde tanımlamasını sürekli hale getirmektedir.

Kadınlar için kurgulanan çocuğun bakımı, yetiştirilmesi, sevgi ve itaat kavramlarıyla ilişkilendirilerek doğallaştırılmıştır (Benhabib, 2015). Öyle ki çocuk doğurmak kadar kadınların çocuk yetiştirmesi de kadınların görev alanları arasında görülerek baba evdeki bakım ve hizmet işiyle bağlantılı düşünülmemiştir (Ecevit, 2000). Kadından bir sonraki güne iş gücünü hazırlamak beslemek, yıkamak bakmak yetiştirmekle ilgili rolleri üstlenmesi beklenmiştir. Yaşlı hasta engelli bakımında aynı şekilde kadının görev alanı içinde tanımlanmıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri gereğince ev içi emeğin karşılığının olmaması hem patriarkanın hem de kapitalizmin ekmeğine yağ sürmektedir. Dolayısıyla bakım ve hizmet işleri pazarın ihtiyacı olan iş gücünün karşılanmasında ve bu iş gücünün devamının garantiye alınmasında vazgeçilmez bir işlevi üstlenmektedir.

Toplumsal cinsiyet temelinde gerçekleştirilen iş bölümü Molyneux'un (1992:119) da vurguladığı gibi teknik bir iş bölümü olmaktan ziyade erkekleri yüksek ücretli ve yüksek statülü işlere yönelterek kadınların erkeklere bağımlılığı garanti altına alınmakta, kadınların daha düşük ücret ve statülü işlerde çalışmaları sağlanmaktadır. Çalışma yaşamında kadınların yoğunluklu hem düşük ücret hem düşük statülü işlerde çalışıyor olması feminist analizde; erkeklerin kadınlar üzerindeki ekonomik çıkarlarını kuvvetlendirmekte ve kadınları da eş olmaya yönlendirmektedir (Hartmann, 2006; Walby, 1990). Cinsiyetçi roller, kadını belli mesleklere, belli iş kollarına iterek, eril hiyerrasiyi ve tahakkümü pekiştirmektedir. Böylece neo-liberal söylem, güvencesizliği, yoksulluğu artırarak, ortaya çıkan durumun bedelini kadınlara yüklemekte, tüm bunlara neden olan ataerkiyle dans eden uygulamalarını görünmez kılmaktadır. Neo-liberal söylem toplumsal yaşamda olanaklardan yararlanma noktasında sıkıntı yaşayan, ekonomik sosyal ve siyasal haklarını tam olarak kullanmayan kadınları güçsüzleştirerek, kamusal yaşamdan uzaklaştırmakta ve ev içi alanın dışındaki seçenekleri daraltmaktadır. Böylece neo-liberal politikalar, eşitsizliği, dışlanmışlığı normalleştirerek yaşamlar üzerinden kurduğu denetimi tüketime çevirmekte ve bunu yaparken ataerki aile ideolojisinden destek almaktadır. Neo-liberal politikalar için nüfus politikaları ve biyo-politika (Foucault 2012), en temel denetim araçlarından bir tanesi olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu nedenle aile ve onun merkezinde ele alınan kadın, nüfusun devamının garantisi görülerek, hem nüfus artışını hem de kadın bedenini kontrol altına almak istemektedir. Küreselleşen neoliberalizmde daha çok hizmet sektöründe çalışan ve çoğunlukla niteliksiz emek gücüne ihtiyaç olduğu için, nüfus politikaları neoliberal söylem tarafından biçimlendirilmeye çalışılan en temel alanlar arasında olmaya devam etmektedir.

Sonuç

Her ideoloji birbiriyle çatışan toplumsal yaşama dair farklı düşünce ve anlamlara, farklı temsillere ve farklı bilinç düzeylerine işaret etmektedir. Böylece ideolojik düşünce, öznelere yaşanan farklı pratikler içinde

³ Toplumsal yaşamda geçerli olan cinsiyet ayrımcılığını görmek için yapılmış istatistikler:

<http://www.oka.org.tr/NewsDownload/2012DunyaKalk%C4%B1nmaRaporuYoneticisiOzeti.pdf>

http://www.sosyal-is.org.tr/yayinlar/kadin_emegi_ve_istihdami.pdf; Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Toplumsal

Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013 <http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/TCEUlusalEylemPlanı.pdf>

tanımlarken bu tanımlama aşamasında öznelerin öznellikleriyle kendisini de tekrar tekrar şekillendirmektedir. Ataerkil ideolojiye eklenen neoliberal söylemin yapılandığı örgütlenme içinde kadın ve erkek birbirinden farklı statülere karşılık gelmektedir. Neo-liberal politikalar, cinsiyet eşitsizliklerini gizemleştirmekte, kendini kadının emeğinin ve bedeninin denetimi üzerinden meşrulaştırmaktadır.

Neoliberalizmin öznesi, değişen koşullara göre kendini ayarlayabilen, elindeki kaynakları en iyi şekilde kullanan, refah düzeyini en üst seviyeye çıkararak ve her daim kişisel çıkarlarını gözeterek, risk alan daha çok kamusal alanda kurgulanan bireydir. Ataerkil ideolojinin kadın kurgusu ise kamusal yaşamdan ziyade özel alanda, yeniden üretim, hizmet ve bakım işleriyle ilişkilendirilmiştir. Ataerkinin cinsiyetçi ideolojisine eklenen neoliberalizm, cinsiyet eşitsizliğini pekiştirmektedir. Bu tutum kadınların maruz kaldığı, eşitsizliği, dışlanmayı, yoksulluğu derinleştirmektedir. Mevcut toplumsal eşitsizliklerin giderilmesinde, cinsiyet rollerinin dönüştürülmesi, ev ve bakım hizmetlerinin kadında somutlandığı beklentilerin değişmesi ve tüm ailenin işlerinin yapıldığı ev içi alandaki işlerin toplumsal sorumluluk olanları olarak dönüştürülmesi için neoliberal politikaların kadın kurgusunun deşifre edilmesi ve dönüştürülmesinde feminist teori önemli mücadele alanları sunmaktadır.

Ataerkil ideolojiyle biçimlendirilen her kurum, cinsiyetler arasında kurulan iktidar ilişkileri çerçevesinde kurumsallaşmaktadır. Bu nedendir ki ev içi emek, görünmeyen ücretsiz emek olarak tanımlanmakta, ev içi alanda kurgulanan kadın için bu hizmet yükü, eğitim alma, profesyonel meslek ve kariyer alanlarında kadınları engellemekte ve eşitsizliğin kaynağını oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet temelinde gerçekleştirilen iş bölümü teknik bir iş bölümü olmaktan ziyade erkekleri yüksek ücretli ve yüksek statülü işlere yönelterek kadınların erkeklere bağımlılığı garanti altına alınarak kadınların daha düşük ücret ve statülü işlerde çalışmaları sağlanmaktadır. Çalışma yaşamında kadınların yoğunluklu hem düşük ücret hem düşük statülü işlerde çalışıyor olması erkeklerin kadınlar üzerindeki ekonomik çıkarlarını kuvvetlendirmektedir. Neoliberal politikaların hiyerarşik, iktidar ve güç ilişkileriyle kurulan yapısı, eril öncelikleri merkeze koyduğu için kadını güçsüzleştirilmektedir. Bu nedenle şiddet, istismar, taciz, tecavüz kadınların karşı karşıya kaldığı temel sorun alanları olmaktadır.

Bu çerçevede, kadınların kadın olmaktan kaynaklı, yaşamak durumunda kaldığı eşitsizliğin, tahakkümün, şiddetin doğal olmadığı gibi değiştirilmesi gereken bir iktidar alanına işaret eden, kadınları baskı ve denetim altında tutan politikaları, deşifre edilmesine gerekmektedir. Bu çerçevede, kadını dezavantajlı hale getiren bakım ve hizmet ağırlıklı işlerin, yani toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün ortaya çıkardığı ayrımcılıklarla mücadele etmek için, eşit, adil, insan değer ve onur ve haysiyetine saygılı politikaların sosyal politikalara nüfuz edebilmesi için neoliberal politikaların toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde dönüştürülmesine ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- ACKER, Joan (2004). "Gender, Capitalism and Globalization", *Critical Sociology*, s. 17-41.
- AKŞİT, Elif (2010). "Geç Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Nüfus Kontrolü Yaklaşımları" *Toplum ve Bilim*, s. 179-197.
- ANTONOPOULOS, R, ve MEMİŞ E. (2009). "Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısıyla Mevcut Küresel Ekonomik Kriz ve Gelişmekte olan Ülke Ekonomilerine Etkileri", *Eğitim Bilim Toplum*, S. 27, s.78-130.
- BADİNTER, Elisabeth (1992). *Biri Ötekidir: Kadınla erkek arasındaki Yeni İlişki Adrojin Devrim*, Çeviren Şirin Tekeli. İstanbul: Afa Yayıncılık.
- BALLEER, A, S GOMEZ, J TURUNEN (2009). "Labour Force Participation in the Euro Area: A Cohort Based Analysis" *European Central Bank Working Paper Series*
- BAŞTÜRK, Efe. (2013). "Bir Kavram İki Düşünce: Foucault'dan Agamben'e Biyopolitikanın Dönüşümü", *Alternatif Politika*, s. 242-265.
- BAUMAN, Zygmund (1999). *Küreselleşme*, Çeviren A Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BERBER, Metin, Burçin Yılmaz ESER (2008). "Türkiye'de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz", *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, s. 1-16.
- BERGERO, Suzanne (2001). "Political Economy Discourses of Globalization and Feminist Politics", *Signs*, s. 983-1006.
- Bhasin, K, ve N Kahan (2003). *Feminizm Üzerine Bazı Sorular*, Çeviren Mine Yalçın Fuller, İstanbul: Kadav Yayınları,
- BORA, Aksu (2008). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*, İstanbul: İletişim Yayınları,.
- BROWN, Wendy (2005). "Neo-liberalism and the end of liberal democracy", *Theory & Event*, s. 37-59.
- BUTLER, Judith (2012). "Bedenler ve İktidar, Tekrar", Düzenleyen Ş. Öztürk. *Cogito*, S. 70-71, s. 275-289.
- CHOMSKY, Noam (2001). *Sömürgecilikten Küreselleşmeye*. Çeviren, M E Sakıncı, İstanbul: Ütopya Yayınları.
- CONTRERAS Dante, Gonzalo Plaza (2010). "Cultural Factors in Women's Labor Force Participation in Chile", *Feminist Economics*, s. 27-46.
- CRODA Enrica, Ekaterini KYRİAZİDOU, Ioannis POLYCARPOU (2011). "Intertemporal Labor Force Participation of Married Women in Germany: A Panel Data Analysis", *Ca'Foscari University of Venice Department of Economics Working Papers*.
- ÇAKIR, Serpil (2007). "Feminizm Ataerkil İktidarın Eleştirisi", *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- DARDOU, Pierre, ve Christian LAVA (2012). *Dünyanın Yeni Akli Neoliberal Toplum Üzerine Deneme*. Çeviren I. Ergüden, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları,
- DAYIOĞLU, Meltem (2000). "Labor Force Participation of Women in Turkey", *Gender and Identity Construction: Women of Central Asia, the Caucasus and Turkey*, Der. F. Acar ve A Güneş-Ayata, Leiden: Brill.

- DAYIOĞLU, Meltem, Zehra KASNAKOĞLU (1997). "Kentsel Kesimde Kadın ve Erkeklerin İşgücüne Katılımları ve Kazanç Farklılıkları", *METU Studies in Development*, s. 329-361.
- DEDEOĞLU, Saniye (2000). "Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye'de Aile ve Kadın Emeginin", *Toplum ve Bilim*, Güz, s. 139-170.
- ECEVİT, Yıldız (2003). "Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışabilir?", *C.Ü Tıp Fakültesi*, s. 83-88.
- ECEVİT, Yıldız (2011). "Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç", *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* içinde, yazar Yıldız Ecevit ve Nadide Karkner, s. 2-29, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- FİDAN, Fatma Zehra (2016). *Yoksulluk Kısacasında Kadın*, İstanbul: Opsiyon Yayınevi.
- FOUCAULT, Michel. (2012) *İktidarın Gözü*. Çeviren I. Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- FRASER, Nancy (2013). *Fortunes of Feminism: From State-managed Capitalism to Neoliberal Crisis*, London: Verso Books.
- GAMBLE, Andrew (2006). "Two Faces of Neo-Liberalism", *The Neo-Liberal Revolution: Forging the Market State*, s. 20-35.
- Hall, Stuart (2011). "The Neo-liberal Revolution", *Cultural Studies*, s. 705-728.
- HARDING, Sandra (1984). *Feminism and Methodology, Social Science Issues*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- HARTMAN, Heidi (2006). *Marxizm'le Feminizmin Mutsuz Evliliği*, Çeviren Gülşad Aygen, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- HARVEY, David (2004). *Yeni Emperyalizm*, İstanbul: Everest.
- HELD, David, Antony MCGREW, David GLODBLAT, ve Jonathan PERRATON (2008). "Küreselleşmeyi Yeniden Düşünmek", *Küresel Dönüşümler*, der. D Held ve A McGrew, çeviren Mehmet Ali Çelebi, s. 88-96. Ankara: Phonix Yayınları.
- HERBST, CM, ve SB BURT (2008). "Close to Home: A Simultaneous Equations Model of the Relationship Between Child Care Accessibility and Female Labor Force Participation", *Journal of Family and Economic Issues*, s. 128-151.
- JACKSON, Stuart. (2006). "Gender, Sexuality and Heterosexuality: The Complexity (and Limits) of Heteronormativity", *Feminist Theory*, s. 1105-21.
- JAGGAR, Alison (1988). *Feminist Politics and Human Nature*, Totowa, NJ : Rowman and Littlefield Publishers.
- KAPAR, Recep (2005). "Çalışan Yoksullar", *Petrol İş Yayınları*, S. 28, s. 12-16
- KAYLI, Derya Şaşman (2009). *Kadın Bedeni ve Özgürleşme*. İzmir: İlya Yayınevi.
- KILIÇ, Dilek, Selcen ÖZTÜRK (2014). "Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama", *Amme İdaresi Dergisi*, s. 107-130.
- KORAY, Meryem (1995). "Esneklik Ya Da 'Emek Piyasası'nın Küreselleşmesi", *Petrol-İş Yıllığı*, s. 747-772.
- LARNER, Wendy. (2000). "Neo-liberalism: Policy, İdeology, Governmentality", *Studies in Political Economy*, s. 5-25.
- MAY, Todd (2012). "Yeni Girişimciler: Foucault ve Tüketim Toplumu", Düzenleyen M. Mandalinci, *Cogito* S. 70-71, s. 98-105.
- MÜTEVELLİOĞLU, Nergis, ve Işık SAYIM (2009). "Türkiye Emek Piyasasında Neoliberal Dönüşüm", *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye'de Neoliberal Dönüşüm* içinde, Der. Sinan Sönmez Nergis Mütevellioğlu, s. 159-199, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- OKSALA, Johanna (2013). "Feminism and Neoliberal Governmentality", *Foucault Studies*, S. September, s. 32-53.
- ÖZER, M, ve K BIÇERLİ (2004). "Türkiye'de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi", *Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 55-86.
- PEARCE, D. (1978). "The Feminization of Poverty: Women, Work and Welfare", *Urban & Social Change Review*, s. 28-36.
- PETERSON, Janice (1987). "The Feminization of Poverty", *Journal of Economic Issues*, s. 329-337.
- POLANYİ, K. (2003). *Büyük Dönüşüm*, Çeviren A Buğra, İstanbul: İletişim.
- RAMAZANOĞLU, C. (1998). *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*, Çeviren Mefkure Bayatlı. İstanbul: Pencere Yayınları.
- REINHARZ, Shulamit, ve Lynn DAVIDMAN (1992). *Feminist Methods in Social Research*, New York: Oxford University Press.
- ROBERTSON, R. (1999). *Küreselleşme*, Çeviren Ümit Hüsrev Yolsal. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- ROTTENBERG, Catherine (2013). "The Rise of Neoliberal Feminism", *Cultural Studies*, S.18, s. 1-21.
- SAPANCALI, Faruk (2005). *Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu Ve Mücadele Yöntemleri*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.
- SAVRAN, Sungur (2008). *Kod Adı Küreselleşme: 21. Yüzyılda Emperyalizm*, İstanbul: Yordam Kitap.
- SCOTT, Joan (2007). *Toplumsal Cinsiyet Faydalı Bir Analiz Kategorisi*, Çeviren Aykut Tunç Kılıç. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- SERDAROĞLU, Ufuk (2008). "Feminist İktisat Bilimi Sorguluyor", *Ekonomik Yaklaşım*, S. 19, s. 66 1-28.
- STANDING, G (1999). "Global Feminization Through Flexible Labor: A Theme Revisited" *World Development*, s. 583-602.
- Şenses, Fikret (2006). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, Ankara: İletişim.
- TOKSÖZ, Gülay (2012). "Ulusal İstihdam Stratejisi Kadınlar ve Gençler İçin Ne Getiriyor?", *Ulusal İstihdam Stratejisi: Eleştirel Bir Bakış*, der. M Makal, s. 36-50, Ankara: Türk-İş/Ankara Üniversitesi SBF Sosyal Politika Araştırmave Uygulama Merkezi Ortak Yayını.
- WILSON, Kalpana (2011). "Race, Gender and Neoliberalism: Changing Visual Representations in Development", *Third World Quarterly*, s. 315-331.
- World Bank, *Labor Participation Rate*, (2010). <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.FE.ZS> (02. 15.2016 tarihinde erişilmiştir).
- YELDAN, Erinc (2008). *Küreselleşme Kim İçin?* İstanbul: Yordam Kitap.